

Skrivande i högre utbildning

Efter att ha läst vid ett antal olika lärosäten skulle jag en gång för alla vilja få hjälp med att klargöra hur jag ska göra på bästa sätt.

STUDENT, FÖRSTA TERMINEN PÅ SPECIALPEDAGOGUTBILDNINGEN

Akademiskt skrivande omgärdas av regler för hur studenter ska utforma sina texter när det gäller formalia, exempelvis utformning av kortare och längre citat, referenshantering i löpande text och källförteckning. Olika ämnestraditioner följer olika system och det brukar inte vara självklart för studenter vilket system de ska följa och varför. Att bland annat lära sig att använda rätt referenssystem, inte bara att göra det rätt, blir därmed en viktig del av inskolningen i ett akademiskt ämne.

När studenter ska skriva längre akademiska texter får de ofta tydliga anvisningar för vilka delar som ska finnas med, hur rubrikerna ska utformas och vilken ordningsföljd delarna ska ha. För många uppgifter inom högskole- och universitetsutbildning ges även detaljerade anvisningar för den grafiska utformningen, exempelvis när det gäller typsnitt, stilstorlek, radavstånd, marginaler och placering av sidnummer.

Det är lätt för studenter att tro att deras texter blir godkända bara de följer riktlinjerna för de yttre aspekterna av textens utformning, eftersom dessa delar betonas i uppgiftsanvisningar. I verkligheten räcker det inte att enbart följa anvisningarna för formalia och yttre struktur, dels eftersom sådana anvisningar inte ger någon vägledning om den rent språkliga utformningen, dels eftersom det trots detaljerade anvisningar ofta finns utrymme för variation beroende på hur texten i övrigt utformas. Att olika ämnesområden kan ha olika grundanvisningar för såväl textstruktur som referenssystem visar dessutom att reglerna i viss mån är godtyckliga.

Studenterna i högre utbildning måste alltså lära sig att skilja mellan regler som måste följas inom ett visst ämnesområde och regler som är mer frivilliga – en ”smaksak” – men som ändå uppfyller normerna för formellt, akademiskt, språkbruk.

Olika krav på olika texter

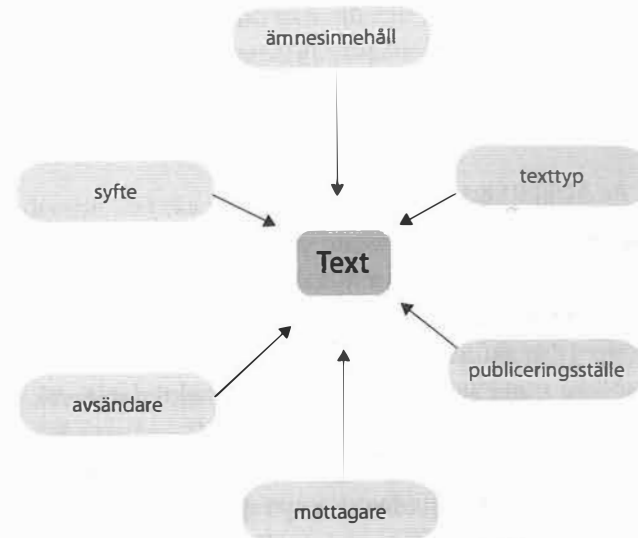
Om studenter ska kunna skriva akademiska texter måste de ha kunskap om såväl själva texttypen som textens sammanhang. Det är viktigt att studenter blir medvetna om att det ställs olika krav på olika texter och ibland även på olika delar av en text, och att kraven beror på sammanhanget där texten skrivs och ska läsas, det vill säga språksituationen. Ramarna för en text bestäms av ämnet, syftet, avsändarens roll, mottagarna, texttypen och publiceringsstället. Dessa faktorer påverkar såväl den grafiska som den språkliga utformningen av en text. En bra text, oavsett ämne och innehåll, kännetecknas av att den är anpassad efter den aktuella språksituationen.

Eftersom språksituationen skiljer sig åt för olika texter finns det inte några generella språkliga drag eller enskilda språkliga faktorer som alltid kan användas för att texter ska bli bra. Det finns vissa allmänna rekommendationer för olika slags skrivande, men hur en text ska skrivas för att bli bra måste bestämmas och bedömas utifrån de sammanhang där den ska skrivas och läsas.

Det är sällan studenter, eller andra skribenter, gör någon djupare analys av språksituationen för kortare texter och för texter som de skriver ofta. De skriver som de brukar och funderar inte över varför de skriver på just detta sätt. Eftersom akademiskt skrivande skiljer sig från vardagligt skrivande är det viktigt att vi lärare går igenom faktorerna i språksituationen vid varje skrivuppgift så att studenterna kan göra medvetna språkliga val.

Om studenterna ska kunna skriva en viss typ av text behöver de ha kunskap både om sådana texters utformning i allmänhet och den aktuella textens språksituation i synnerhet. Om studenterna ska skriva i en akademisk tradition är det dessutom viktigt att uppmärksamma att det inom olika ämnesområden används delvis olika ordförråd och ibland även olika sätt att formulera meningar (läs mer om detta i kapitel 3 *Att skriva strukturerat*).

Faktorerna i språksituationen – ämne, syfte, avsändare, mottagare, texttyp och publiceringsställe – påverkar texten på olika sätt. Textens syfte påverkar den språkliga utformningen – en text som ska övertyga skrivs på

Figur 1.1 De olika faktorerna i språksituationen påverkar texten på olika sätt.

ett annat sätt än en text vars främsta syfte är att informera. Syftet med en text påverkar även vilken texttyp man kan välja att skriva och var texten kan publiceras; vill man informera om nya forskningsrön passar en vetenskaplig artikel i en ämnestidskrift, men vill man göra ett inlägg i en pågående diskussion passar en debattartikel i en dagstidning bättre. Ämnesinnehållet i en text organiseras utifrån mönstret för texttypen och presenteras därför på olika sätt i exempelvis en essä, en laborationsrapport eller en artikel. De tänkta mottagarna till texten påverkar både urvalet av innehåll och den språkliga utformningen – ju mer insatta läsarna är i ämnet, desto mer fackspråk kan avsändaren använda. Urvalet och ordvalet påverkas dessutom av ämnesinnehållet i sig och avsändarens egen kunskap om ämnet. Även avsändarens roll påverkar valet av texttyp och den språkliga utformningen.

Om studenter ska kunna skriva (bättre) akademiska texter måste de dels vara medvetna om språksituationen för uppgifterna, dels veta hur faktorerna i språksituationen påverkar texters utformning på olika nivåer. De måste också vara medvetna om att de krav som ställs på akademiska, formella, texter i många fall är annorlunda jämfört med de krav som ställs på vardagliga, informella, texter. Det är också viktigt att studenterna får veta att

olika ämnen kan ha olika skrivtraditioner och att de normer som gäller för ett ämne eller en texttyp inte nödvändigtvis gäller för alla typer av akademiskt skrivande.

KRAV PÅ AKADEMISKA TEXTER

Akademiska texter ingår i en särskild skrivtradition. Olika ämnen har till viss del utvecklat olika normer och system men det finns grundläggande krav som är gemensamma och som akademiska texter generellt sett bör uppfylla för att fungera i den aktuella språksituationen.

I akademiska texter är det innehållet som är viktigast. Språkets huvuduppgift är att lyfta fram och presentera innehållet på ett tydligt sätt. De språkliga formuleringarna ska underlätta för mottagarna att se vad som är viktigt i texten och förstå innehållet på det sätt som avsändaren avser (och formuleringarna ska dessutom visa att avsändaren vet hur akademiska texter ska skrivas). Det är därför viktigt att texterna har en tydlig struktur där mottagarna kan följa avsändarens tankegång, att innehållet presenteras sakligt, att språket är koncentrerat och att ordförrådet är ämnesförankrat och begreppen precisa.

Den språkliga utformningen av en text kan analyseras och diskuteras på olika nivåer. Textens kännetecken, stildrag, ger tillsammans texten en viss stil. Stildragen finns på flera nivåer – text-, stycke-, menings-, ord- och teckennivå – och det är ibland svårt att separera nivåerna från varandra när man ska beskriva en text. I min genomgång har jag därför valt att utgå från tre övergripande kännetecken för akademiska texter – struktur, saklighet, koncentration – och presentera stildrag från olika nivåer som samverkar inom dessa områden, istället för att presentera olika textnivåer var för sig.

Struktur

Om en akademisk text är tydligt strukturerad på flera nivåer, från rubrik-sättning till enskilda meningar, underlättar det för såväl avsändare som mottagare. Det blir enklare för avsändaren att skriva när strukturen för texttypen är utlagd och inte behöver konstrueras på nytt för varje text. Det minskar dessutom risken för att viktigt innehåll utelämnas. Om en text följer en tydlig struktur blir det även lättare för mottagaren att anpassa sin läsning, att följa

avsändarens tankegångar och att både hitta information och hitta tillbaka i texten vid senare genomläsningar. (Se vidare kapitel 3 *Att skriva strukturerat*.)

Saklighet

Att en akademisk text ska vara saklig är ett grundläggande krav eftersom en text med syftet att sprida kunskap måste vara trovärdig. Trovärdigheten baseras inte bara på innehållet i en text, utan även på den språkliga utformningen, bland annat meningsbyggnad och ordval.

Att en text ska vara saklig innebär för akademiska texter ofta att den förväntas vara objektiv och opersonlig. Det finns ingen absolut relation mellan dessa begrepp – en text kan vara objektiv och samtidigt personlig eller subjektiv och samtidigt opersonlig. Begreppen objektiv respektive subjektiv beskriver avsändarens perspektiv och urval av innehåll. Begreppen opersonlig respektive personlig beskriver avsändarens ordval.

Olika delar av en akademisk text kan ha olika förutsättningar och därför kan de (inom vissa ämnen) utformas på olika sätt. Exempelvis kan inledningar och avslutningar ibland vara mer personligt utformade än resultatredovisningar och presentationer av tidigare forskning inom området. (Se vidare kapitel 4 *Att skriva sakligt*.)

Koncentration

Eftersom skriften är beständig förväntas skriven text i allmänhet vara mer koncentrerad än tal där det ofta förekommer upprepningar. I skriven text kan mottagare gå tillbaka i texten och läsa om vissa avsnitt om det är något som är oklart (vilket det naturligtvis inte bör vara i en välskriven text).

Att en akademisk text ska vara koncentrerad innebär att den ska innehålla tydliga och precisa formuleringar. Koncentration innebär också att det istället för upprepningar ska finnas hänvisningar till avsnitt där något nämnts tidigare och att information, när det är möjligt, presenteras i komprimerad form, exempelvis i tabeller eller med hjälp av andra figurer.

Akademiska texter skrivs i ett sammanhang där såväl avsändare som mottagare förväntas ha kunskap inom området. Liksom inom andra områden blir kommunikationen effektivare om deltagarna använder ett gemensamt fackspråk med precisa definitioner av enskilda ord och väl avvägda formu-

leringar, istället för ett vardagligt ordförråd som kan göra att innehållet blir vagt formulerat och svårare att uppfatta eftersom innebörden blir mer allmän.

Att använda ett precist språkbruk i en akademisk text är inte bara en anpassning till textens mottagare och ett sätt att undvika missförstånd. Det är även ett sätt för avsändare att visa att de har kunskap inom området och att de kan skriva på ett sätt som ger dem tillträde till en akademisk gemenskap. (Se vidare kapitel 5 *Att skriva koncentrerat*.)